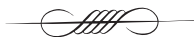

Querfurti Bruno levele II. Henrik német királyhoz

Querfurti Bruno e levelet valószínűleg még a lengyelek földjén tartózkodva, de a poroszokhoz való missziója előtt írhatta, 1009-ben. Ebben urának, II. Henrik német királynak ismerteti korábban folytatott misszióját a magyaroknál, a Kijevi Fejedelemségben és a besenyőknél. Magyar vonatkozását az adja, hogy beszámol a fekete magyarok megtéréséről is. A levél fő része azonban II. Henrik királyt a lengyel I. Boleszlávval vívott háborúja helyett, a vele való békekötésre buzdítja, hibáztatja a pogány ljticsokkal való lengyelelles szövetség megkötését, valamint a pogány poroszok keresztény hitre térítését és megnyerését javasolja.¹

Az egyház jámbor emberének, Henrik királynak² ez a B.³ –aki csupán szánalomra méltó– kívánja mindazt, ami királyhoz illő és a mindent eldöntő Úristennek tetszik. Az Isten-féltő királynak kétségen kívül tudnia kell, hogy senki élő a földön nincs, aki jobban szeretné a ti üdvösségeket Istennél, és aki inkább szeretné a ti tisztességeket a gondokkal teli világban.

A ti legkedvesebb testvéretek, Bruno,⁴ amikor a magyarok földjén időztem,⁵ mondtam neked, hogy ti, ó, Király jámbor nyugtalansággal vagytok irántam és túlságosan is

aggódtok, nehogy el akarjam magam veszejteni. Én kiváltképp azt cselekedtem volna és megcselekszem, hacsak nem tartana vissza az, ami eddig visszatart, a kegyelmes Isten és az én legszentebb Péter uram.⁶ Adja vissza az Isten neked az érdemet „az élők földjén,”⁷ mert te, dicső király, akinek szinte az egész világnak a gondját kell viselned, méltó vagy arra, hogy rólam, a legcsekélyebb szolgálódról, nehogy elveszek, az Úr nevében ezt nemes gondviselést bírjad. Istennek hála, mert te király vagy, aszerint a bölcsesség szerint, amit az Isten neked adott, iparkodsz azért, hogy jó és egyetemes irányító és – amennyire az szükséges – a Szent-egyház szekerének jámbor és dolgos hajtója légy.⁸ Hasonlóképpen mi, nyomorultak, valamennyien mégis a tied, nehogy ezt az életet hiábavalóságban vesztegessük el, és a halál napján „mezítellennek ne bizonyuljunk”,⁹ amíg egyedül a Szentlélek irgalma irányít cselekedni, mi is fáradsággal iparkodunk, ahogy azt a leg-

¹ A K 81485 számú OTKA kutatási programjának keretében és támogatásával készült fordításom indokát az adja, hogy eddig csupán a magyar vonatkozású részek fordítása volt elérhető. Az általam használt latin szövegkiadás: GEORGIUS GYÖRFFY (ed.): *Diplomata Hungariae Antiquissima*. Vol. I. 1000–1131. Budapestini, 1992. 44–48. A tájékoztató jegyzetek elkészítéséhez felhasználtam: KRISTÓ GYULA (előszó., vál., szerk.): *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szeged, 1999. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 15.; valamint H. Karwasinska szövegkiadását és jegyzeteit (*Monumenta Poloniae Historica series nova*. Tomus IV. 3. Warsawa, 1973. 97–106.)

² II. (Szász) Henrik német király (1002–1024), Gizella magyar királyné testvére.

³ Querfurti Bruno.

⁴ Bruno augsburgi püspök (1006–1029), Gizella magyar királyné fivére.

⁵ Valószínűleg 1007 őszén.

⁶ Szent Péter apostol.

⁷ Zsolt. 26:13, 51:7, 141:6.

⁸ Az antik irodalomban ismert kocsi, szekér motívuma biblikus tartalommal telítődve Illés-szekerét, de a Lélek szállítóját is jelentette. VANYÓ LÁSZLÓ: *Az ókeresztény művészet szimbólumai*. Budapest, 1997. 178–188.

⁹ „mezítellennek ne bizonyuljunk” 2. Kor. 5:3. (Káldi)

kiválóbb Pál mondja: „Nem teszem a lelkemet magamnál drágábbá.”¹⁰ Tehát amennyire rám tartozik, semmit –hacsak nem rosszat– nem teszek, de amennyire az Istenre ott, ahol ő akarja, ő a szónál sebesebben tesz mindenkivel jót. Az Isten Művét kinyilvánítani és megvallani tiszteletre méltó és leginkább ti előtettek nem kell elhallgatnom, akiknek szent rábeszéléséből püspök vagyok, aki elviszem Szent Pétertől a Krisztus evangéliumát a pogány népekhez.

Már néhány nap és hónap eltelt az egész évből, mikor elhagytuk a magyarokat, ahol hosszú ideig hasztalanul ültünk és minden pogányok közül a legkegyetlenebb besenyők felé vettük az utat.¹¹ A ruszok ura,¹² – aki uralomban és gazdagságban hatalmas – egy hónapra visszatartott engem, ellenszegülve annak az akaratnak, mintha én önként el akartam volna magamat veszejteni. Igencsak sokat vesződött velem, nehogy a még esztelenebb néphez menjek, ahol a lelkeknek semmi hasznát, egyedül csak a halált és legnagyobb gyalázatoságot találtnám. Már, mivel (ezt) nem tehette és a rólam való bizonyos méltatlan benyomás őt eltérítette, két napig a seregével engem elvezetett egészen a saját királysága határáig, amelyet bölcsen az ellenség betörése miatt a legbiztonságosabban és leghosszabban minden oldalról körülzárt.¹³ Leszállt a lóról a földre, amikor elém jött társával, követték őt a nagyjai, átmentünk a kapun. Ő az egyik dombon, mi egy másikon álltunk. Összekulcsolt kezeimben egy keresztet vittem, egy becses éneket¹⁴ énekelve: „Péter, szeretsz

engem? Legeltesd a juhaimat!”¹⁵ Amikor a responsorium véget ért, a ruszok ura elküldött egy előkelőt a sajátja közül hozzánk ezekkel a szavakkal: „Elvezettelek téged oda, ahol az enyém már véget ér és az ellenség földje kezdődik. Az Istenre kérlek, az én szegyenemre ne veszítsd el ifjú életed. Tudom, hogy holnap a harmadik imaóra előtt haszon és indok nélkül kell megízlelned a keserű halált.” Válaszoltam: „Isten nyissa meg neked a paradicsomot úgy, ahogyan megnyitottad nekünk az utat a pogányokhoz!” Mit mondhatnék még?

Anélkül, hogy valaki kárt okozott volna nekünk, két napot mentünk. A harmadik napon, amely a hatodik nap volt, három alkalommal –hajnalban, délben és nóna idején – mindannyiunkat elvezettek, hogy nyakunkat odahajtvá lemészároljanak, amikor is mi mindig az annyiszor reánk rontó ellenségektől – ahogy az Isten és a mi Péter urunk mondta – egy csodás jel által sértetlenül megmenekültünk. Az Úr napján¹⁶ egy nagyobb csoporthoz érkeztünk és időt kaptunk az életre, amíg a futó hírnökök az egész népességet gyűlésre¹⁷ egybegyűjtötték. Így tehát nónára, a következő Úr napján, a gyűlésre meghívtak minket és megostoroztak, mint a lovakat. Számtalan tömeg bukkant elő vad tekintettel és iszonyatos lármát csaptak. Amikor ezernyi fokos, ezernyi kihúzott szablya a nyakunk fölé szegeződött, abban a félelemben, hogy darabokra vágnak.¹⁸ Egész estig gyötörtek bennünket, különböző helyekre vonszoltak addig, amíg –azok, akik az ő kezeik közül minket harccal kiragadtak-e föld nagyjai¹⁹ miután meghallották a ránk vonatkozó ítéletet és, mivel bölcsék voltak, felismerték, hogy mi jó szándékkal jöttünk be

Igehelyet, akkor 1008. február 22-én hagyhatta el a Kijevi államot.

¹⁵ Jn. 21: 15–17.

¹⁶ Azaz vasárnap.

¹⁷ Általános gyűlés, amelyet a bizánci források gyakran „komenton” névvel jelölnek jelölnek, magyarul szer.

¹⁸ Valószínűleg a besenyők először kijevi kémeknek gondolhatták Brunót és társait.

¹⁹ Azaz a besenyő vezérek.

¹⁰ „Az életemet sem tartom értékeesebbnek, mint magamat.” Ap. Csel. 20:24. (Káldi)

¹¹ Bruno 1008 körül mehetett tovább, a Dnyeper alsó szakaszához, a besenyőkhöz téríteni. Lásd erre legutóbb: DUDEK, JAROSŁAW: Bruno of Querfurt's mission to Patzinacia (1008 AD): new information about the Bulgarian–Byzantine War? In *Byzantino–Slovaca*. 2010. vol. III. 47–57.

¹² I. Nagy/Szent Vlagyimir kijevi nagyfejedelem (980–1015)

¹³ Utalás egy határvédelmi rendszerre, amely kétnapi járóföldre volt a fővárostól.

¹⁴ Ha Bruno követte a liturgikus időszakra előírt alábbi

az ő földjeikre. Így tehát, ahogyan a csodálatra méltó Isten és a legdrágább Péter parancsolta, öt hónapig maradtunk ennél a népnél.²⁰ Három tartományt körüljártunk, a negyediket nem érintettük,²¹ ahonnan viszont az előkelők küldöttei eljöttek hozzánk, és körülbelül harminc lelket megkereszteltünk. Az Isten ujjával mi békét teremtettünk, amelyet – ahogy mások mondják – rajtunk kívül senki sem tudott megcselekedni. Ez a béke – mondják – általad lett megteremtve, és ha szilárd lesz, ahogyan te is tanítod, mindannyian szabadabban leszünk keresztények. De ha a ruszoknak az az ura esetlegesen hitében ingadozna, háborúra lennénk kényszerítve, nem a kereszténységre. Ennél fogva eljöttem a ruszok urához, aki az Úrnak elégtételt adva, kezesként, a fiát adta.²² Mi felszenteltünk magunk közül egy püspököt,²³ akit (a ruszok ura) ugyanígy a fiával együtt a középső tartományba helyezett.²⁴ Keresztény törvény tette ezt a Megváltó Istennek nagyobb dicsőségére és dicséretére a leghitványabb és legkegyetlenebb népnél, a földön élő pogányok között.

Én tehát megyek a poroszok²⁵ felé, oda,

ahol, aki előttem járt, annak kell előbbre jutnia, és aki mindezeket megtette és most meg is kell cselekednie: az a kegyes Isten és az én legdrágább Péter uram. Hallottam a fekete magyarokról is, akikhez Szent Péter első küldöttsége érkezett,²⁶ ami sohasem megy hiába, mivel mindannyian megtérve keresztények lettek, noha a mieink – amit Isten bocsásson meg – nagy vétkekkel néhányat megvakítottak.²⁷ Mindez egyedül az Isten dicsősége és a legkiválóbb Péteré! Amennyire engem érint az mind bűn és maga a jóság is odavan, hacsak az irgalmas Isten önmaga kedvéért meg nem cselekedné; gyarapítaná és adná a szentek vére miatt és különösen azokért, akik a mi időnkben a földre vérüket hullatták.

Én Uram, minden jót az én ügyemért cselekedté! Az Isten neked juttassa vissza az igazak feltámadásának árát, leginkább azért, mert gondot viselsz rám, nehogy az ifúság hibája miatt az evilágiakkal foglalkozzam, és a lelkieket elhagyjam. Ezért volt, hogy haragosnak látszottál, amikor elmentem, sőt ezért is volt az, hogy énrajtam és sok nevetségre méltó dolgaimon a téged körülvevő báróid körében, távollétemben, gúnyolódtál. Ezzel a három dologgal – félelem, harag és gúny – hacsak nem kedvelnél, sosem viseltetnél irántam, és hacsak te (hozzám) jó nem lennél, biztosan sohasem gyűlölnéd azt, ami bennem rossznak látszik. Vigasztalásként mondom: amennyire a Szent Isten nekem kegyelmezni akar, (annyira) amikor a jámbor Péter sürget, nem akarok el-

²⁰ Az előbbi kronológiával számolva 1008 februárjától augusztusig. (Lásd: 11. jegyzet).

²¹ Bruno tudósítását legutóbb Edward Tryjarski VII. (Bíborbanszületett) Konstantin besenyőkről szóló leírásával (DAI. 37.) hasonlította össze, amely Besenyőország nyolc tartományát (thema) említi, amelyet a Dnyeper folyó választ ketté. Bruno a nyugati feléről indulhatott, amely a magyarokkal is szomszédos lehetett, azonban Dnyeperen való átkelést nem említi. Jarosław Dudek szerint ezt az ekkor zajló bizánci-bolgár háború is befolyásolta, hogy nem ment a negyedik tartományba, hanem visszafordult a lengyel I. (Vitéz) Boleszlávhoz.

²² Vlagyimir a háború helyett inkább a békés viszonyra törekedett a besenyőkkel, ezért is adhatta egyik fiát, akinek személyében a kutatók Szvjatopolkot feltételezik.

²³ Tudniillik a besenyők püspökévé. Bruno létrehozott egy kis keresztény besenyő közösséget.

²⁴ Kérdés, hogy Bruno a Rusz fejedelemmel együttműködve, a kijevi metropolistól független, a latin egyház új elemét hozta volna létre.

²⁵ Bruno itt utal arra a tervére, hogy a levélben alább

tárgyalt lengyelországi tartózkodása után a poroszokhoz megy téríteni, ahol 1009. március 9-én, halt vértanúhalált.

²⁶ Talán Azo ostiai püspök magyarországi missziójára vonatkozik ez a megjegyzés.

²⁷ A megvakítás büntetésének áttekintésére lásd: SZABÓ PÁL: „kitolta Vazul szemeit” – a megvakítás büntetésének bizánci eredetű gyakorlata a XI-XIII. századi Magyarországon, valamint a szláv és az oszmán-török jogi régiókban. *Bácsország* 2011. 2. sz. 82–85.; SZABÓ PÁL: „effodit oculos” – A megvakítás büntetésének bizánci eredetű gyakorlatáról a XI-XIII. századi Magyarországon. *Jogelméleti Szemle* 2011. 2. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu>

II. Henrik király a Regensburgi Sacramentariumban, 11. század ❖ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Kronung_Heinrich_II.jpg

veszni. Én, aki magamban gyalázatos és rossz lennék, Isten ajándéka által jó akarok lenni. Imádkozásként mondom: A mindenható és kegyes Isten javítson meg engem, régi bűnöst és tegyen titeket napról napra jobb királlyá, akiben a jó tett sohasem hal meg. Ha valaki mégis azt mondaná, hogy mivel ennek az úrnak hűséget és nagyobb barátságot vinnék, ez az igazság. Bizonyosan, úgy kedvelem őt, mint a lelkemet, sőt az életemnél is jobban.²⁸ De Isten az én nyilvános tanúm, aki előtt semmi nem marad ismeretlen, hogy nem a ti kedvetek ellenére kedvelem őt, mert amennyire csak tudom, őt ti hozzátok akarom (meg)téríteni. Azért, hogy azután a királyi kegy engedélyével így lehessen szólni: vajon jó-e a kereszténységet követni és szövetségben élni a pogány néppel?

²⁸ Itt a levél Bruno lengyelországi tartózkodását tárgyalja, és a lengyel fejedelem, I. (Vitéz) Boleszláv (992–1025) iránti ragaszkodásáról tesz tanúbizonyságot.

„Hogyan egyezne ki Krisztus Beliállal?”²⁹ Mi a hasonlósága a fénynek a sötétséghez? Hogyan illenek össze Zuarasiz³⁰ az ördög és a mi szentjeiknek vezére, Móric?³¹ Milyen csatasorban vonulnak együtt a szent lándzsa³² és azok akik, embervérrel táplálkoznak, ördögi zászlók? Nem hiszed, hogy bűn az, ó, király, amikor a keresztény fő –amelyről szólni förtelen– fel van áldozva az ördögi csapatoknak?³³ Nem volna-e jobb akkor egy ilyen embert³⁴ hűségesként³⁵ bírni, akinek segítségével és tanácsával lehet adót szedni a pogány néptől és szent és legkeresztényibb néppé tudnád tenni e pogány népet? Ó, annál inkább akarnám őt hűségesként bírni, mintsem ellenségeként, akiről beszélek, Boleszláv urat! Talán majd válaszolod: Azt akarom. Akkor gyakorold a könyörületet, mellőzd a kegyetlenséget! Ha őt, mint hívedet akarod, hagyd abba az üldözést; ha őt mint katonát, tedd azt jósággal úgy, ahogyan abban örömet leljen. Óvakodj, attól, ó király, hogy mindent erőhatalommal tégy, és sohasem irgalmassággal –amit minden jó ember szeret– nehogy kigúnyoltassék az, aki téged most segít: Jézus. Hogy mondjak én el- lent a királynak, legyen úgy, ahogyan az Isten akarja, és ahogyan te akarod. Nemde jobb harcolni a pogányokkal a kereszténységért, mintsem a keresztényekre rátamadni, hogy tiszteljék a világi méltóságot? Bizonyos, hogy ember tervez, Isten végez. Nemde pogányokkal és keresztényekkel nyomult be a király³⁶ ennek az országnak a földjére?³⁷ Mit azután? Szent

²⁹ 2 Kor. 6: 15.

³⁰ Egyes szláv törzseknel a főisten, amelyről Merseburgi Thietmar is beszámol (Chronikon VI. 23–25).

³¹ Szent Móric, aki 287-ben halt mártírhalált.

³² A szent lándzsa, mint császári uralkodói jelkép.

³³ Bruno Henrik királynak a pogány ljuticsokkal való szövetségkötését bírálja, amely Boleszláv ellen irányult.

³⁴ Boleszlávot.

³⁵ A latin „habere fidelem” hűségesként, hívedként bírni és (keresztény) hívdként bírni is érthető, Bruno többször él e kétértelmű tömörséggel.

³⁶ II. Henrik.

³⁷ Utalás II. Henrik Boleszláv ellen indított háborújára.

Vitéz Boleszláv a gnieznoi székesegyház kapuján ❖ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Drzwi_gnieznienskie_wykupienie_zwlok_Wojciecha.jpg

Péter, akinek adófizetőjeként vallja magát³⁸, és Szent Adalbert mártír³⁹ őt nem védtek meg? Ha nem akarna segíteni az őt megölt, szent mártír,⁴⁰ akik vérüket ontották és istenfélelem által sok csodát tettek, semmiképpen sem nyugodnának megölve a saját földjükben. Én Uram! Nem vagy szelíd király, ami ártalmas, hanem igazságos és szigorú irányító vagy, ami tetsző. Ha azt hozzáteszem, hogy még legyél irgalmas és nem mindenkor hatalommal, hanem a könyörületességgel, akkor nyerd meg magadnak a népet és tedd a magad számára elfogadhatóvá. Belátnád, hogy inkább jótéteménnyel mintsem háborúval lehet megszerezni a népet és te, aki most három oldalon, akkor pedig egyiken sem viselnél háborút. De ez minket érint? Lássá be ezt az ő bölcsességében, az igazságban és jószágban szilárd király és lássák a tanácsadásban bármely püspök, gróf és herceg. Ami énrám, mi több az Isten ügyére tartozik, két dolgot mondanék, azokhoz többet nem fűzök hozzá. Két fő gonoszt kell kezdeni érezni, ahogy az Istennek és a nyers pogányság ellen harcoló

³⁸ Boleszláv

³⁹ Prágai Szent Adalbert, aki a poroszok közt halt vértanúhalált 997-ben.

⁴⁰ Az Öt Testvér 1003-ban halt vértanúhalált. Erről lásd: Vita Quinque Martyrum Eremitarum.

Péternek, az új egyház közelében.

Először is Boleszláv úr, aki lelki és testi erővel a legkézségesebben akart engem megnyugtatni a poroszok megtérítése felől. Elhatározta, hogy ebben semmi vagyonnal nem szűkölködik, és íme, a nehézkes háborúval, amelyet a bölcs király kényszerűségből visel, engem az evangelizációban nem tud segí-

teni és nincs is ideje.

Másrészt mivel a ljuticsok pogányok és bálványokat tisztelnek, az Isten nem bocsájtja azt a király szívébe, hogy az ilyeneket a kereszténységért dicsőséges csatában legyőzze, amely az evangélium parancsa szerint való: „szólítsd meg és menj be”.⁴¹ Nemde nagy tisztelet és nagy üdv volna a királynak az, hogy megnagyobbítsa az egyházat és Isten színe előtt elnyerje az „apostoli” címet? Azon fáradozni, hogy a pogány megkeresztelkedjen és békét adni az ebben őt támogató keresztényeknek? De e résztől függ minden rossz, amely által a király nem bírja Boleszlávot, mint hívét, sem ő a királyt a haragja miatt. Ó, mi szerencsétlen korunk! A szent császár, Nagy Konstantin⁴² után, és a vallásban legkiválóbb Károly⁴³ példája után, most nincs senki közelben, aki követi a kereszténységet, aki megtéríti a pogányt. Ezért ó, király, ha békét adsz a keresztényeknek, harcolni majd a kereszténységért a pogányokkal,

⁴¹ „Kényszeríts mindenkit bejönni.” Luk. 14:13.

⁴² I. (Nagy) Constantinus (306, 324–337) római császár, aki Licinius császárral, 313-ban szabad vallásgyakorlatot biztosított a keresztényeknek a híres mediolanumi edictumban.

⁴³ I. (Nagy) Károly (768–814) Karoling uralkodó és császár.

az tetszeni fog majd a Legvégső Napon, amikor mindent elbocsátva, állni fogsz a Herceg színe előtt, annál kevesebb szenvedéssel és annál nagyobb örömmel, hogy ezáltal megemlékezzenek a te nagyobb és jó cselekedeteidről, amelyeket véghezvittél. Nincs rá ok, hogy a király aggódjon a vallásért és a rosszakra gondoló ember egybekeljen a pogányokkal. Az ennyire lehetetlen dolgokat ne akarjátok keresni! Máskülönb, amint a király akarja, ez a mi Boleszlávunkkal titeket biztonságban tart, mert nem köteles örökre elhagyni, hanem ő éppen a legyőzendő pogányok elleni harcban mindig köteles a leggondosabban titeket támogatni és mindenben készségesen szolgálni. Ó mennyi javak és hasznos dolgok gyűlnének össze a kereszténység megőrzésére és a pogányok megtérítésére, ha úgy ahogyan egykor Mieszko⁴⁴ atya a császárral, aki meghalt,⁴⁵ ugyanúgy élne veletek a fia, Boleszláv a mi királyunkkal, aki a világnak az egyedüli reményeként magasodik! Ezek ne legyenek ismeretlenek a király előtt.

Mivel a mi püspökünk, akit a jeles szerzetessel – akit te is ismersz – Róberttel a tengeren túlra⁴⁶ a svédek evangelizálására átküldtem, és ahogyan az érkező hírnökök a legigazabban

elmondták: ő magát a svédek urát,⁴⁷ akinek azelőtt a felesége már keresztény volt, Istennek hála, megkeresztelte. Amint ezer ember és hét közember azért, hogy ugyanezen kegyelmet ezután magához vegye – mivel a többi érdemtelen gyilkosságot tervelt ki – a még egyszeri visszatérésben reménykedett a püspökkel együtt, hogy a kellő időben területet is adnak neki. Az ő életmódjuk és megtérésük megismerésére elküldött követek, amikor visszatérnek, bármit is adnak elő, én tiértetek – ahogyan a királyért is, aki engem az evangelizálásban már felkészített – a többiek megbízásáról, mint a ti szolgátok, érdemben majd gondoskodom. Mit mondhatnék még?

Krisztus tanúsága mellett tudjátok meg, hogy akárhol tudok, én tinektek, a leghűségesebb pártfogótok vagyok. Jóllehet nem tudok imádkozni az Úr színe előtt, de nem hagyok fel a morgással azért, hogy titeket megáldjon az Isten üdvössége, és minden munkában elkísérjen benneteket a mi Péterünk jó kegyelme. Továbbá ti képesek vagytok bármilyen tanácsot és segítséget adni a ljuticsok és poroszok megtérítésében, amely illő a jámbor királyhoz és a világ reményéhez. Ne késlekedjétek, mert közel az óra, amikor a pogányok kemény szívét a meglágyító Szent Lélekhez kell fordítani. A mi fáradozásunk most mindenkit arra kötelez, hogy készen álljon és minden munkát és iparkodást, amíg Péter fáradhatatlanul küzd, meg is tegyen.

Ég veled, ó Király! Élj az Igaz Istennel, emlékezz a Jók cselekedeteire, idősként távozz el, erényekben és napokban bővelkedve!

FORDÍTOTTA ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTTA
SZABÓ PÁL

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA
TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ

⁴⁴ I. Mieszko lengyel herceg (960 körül, 992 †) Boleszláv apja.

⁴⁵ I. Ottó német király (936-tól 973-ig, 962-től császár), II. Ottó 967-től császár, 973-tól egyeduralkodó 983-ig. A fiatalon elhunyt III. Ottó (983–1002) mellett 991-ig édesanyja – Theophanu – az ő halála után nagyanyja – Adelheid – uralkodnak régensként. Ottót 994-ben nyilvánították nagykorúnak, 996-ban lett császár. (Lásd PÓSÁN LÁSZLÓ: A Német-római császárság születése. In Angi János – Bárány Attila – Orosz István – Papp Imre – Pósan László: *Európa a korai középkorban*. Debrecen, 1997. 332–346.; KOSZTA LÁSZLÓ: Németország. In Kristó Gyula – Makk Ferenc (szerk.): *Európa és Magyarország Szent István korában*. Szege, 2000. 61–99.; SZÉKELY GYÖRGY: A Német-Római császárság kezdetei és az itáliai városok. 257–269. In Klaniczay Gábor (szerk.): *Európa ezer éve. A középkor*. Budapest, 2005, Osiris. III. Ottó Lengyelországba, Szent Adalbert sírjához is elzarándokolt.

⁴⁶ Azaz a Balti-tengeren túlra.

⁴⁷ Talán Olaf Skötkonung svéd király (994 körül–1021), aki először veretett pénzt is. Olaf áttérését 1008-ra teszik, így egybevág Bruno beszámolójával.